

11. Положення про Державний департамент у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб : затвердж. постановою КМ України від 14 черв. 2002 р. № 844 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 25. – Ст. 1210.
12. Консульській статут України [Електронний ресурс] : затвердж. Указом Президента України від 2 квітня 1994 р. №127/94 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>
13. Про створення органів міграційної служби в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 1994 р. №428 // Урядовий кур'єр. – 1994. – 25 черв.
14. Положення про Міністерство праці та соціальної політики України: затверджено Указом Президента України 30 серп. 2000 р. №1035 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 35. – Ст. 1482.
15. Положення про Міністерство охорони здоров'я України: затверджено Указом Президента України 24 лип. 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – Ст.1256.
16. Положення про Міністерство освіти і науки України: затвердж. КМ України від 19 груд. 2006 р. № 1757 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 51. – Ст. 3410.
17. Про Положення про Міністерство культури і мистецтв України: Указ Президента України від 31 серп. 2000 р. №1038 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 35. – Ст. 1483.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2011 р.

S. Maksimenko

ACTIVITY OF PUBLIC ORGANS OF POWER IN THE FIELD OF MIGRATORY POLICY OF UKRAINE

In the article activity of public organs of power is examined in the field of migratory policy of Ukraine, their role and place in the difficult system of organs of state administration, problems of co-operation and co-ordination of activity.

УДК 342.4(477)

Х. В. Приходько

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті висвітлюються загальні напрями розвитку конституційного процесу, під яким автор розуміє комплекс конституційних процесуальних технологій. Виявлені тенденції розвитку об'єктивують перспективи розвитку конституційного процесу.

Ключові слова: конституційний процес, конституційні процесуальні технології, конституційні процедурно-процесуальні норми

Постановка проблеми. Феномен конституційного процесу іманентний сучасній системі права і є результатом перманентного розвитку галузі конституційного права, система якого характеризується ярко вираженим процедурно-процесуальним зрізом. Спостерігається тенденція використання потенціалу конституційних процесуальних технологій суб'єктами конституційного права; інтенсивного впровадження та застосування ними таких технологій у рамках усіх форм реалізації норм конституційного права. Про зазначені процеси свідчить сучасний стан конституційного процесуального законодавства, рівень навантаження конституційного права нормами процесуального характеру, впровадження нових конституційних процедур, які

потребують подальшого та детальнішого правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень. Науковий потенціал конституційного процесу також є свідченням його інтенсивного розвитку. Ті чи інші питання теорії конституційного процесу сьогодні виступають об'єктом багатьох самостійних комплексних досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених (М.О. Баймуратов, В.Р. Барський, В.В. Бородін, Ю.М. Бисага, Н.В. Ганжа, Л.Н. Гініятулліна, Л.С. Жакаєва, С.Л. Лисенков, Ж.І. Овсепян, Ю.С. Педько, М.С. Саліков та ін.) [1]. Узагальнюючи доктринальні позиції, висловлені представниками школи конституційного процесуального права, слід відзначити, що конституційний процес уособлює надзвичайно важливі сфери процесуальних відносин, зокрема відносини реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків; відносини безпосередньої і представницької демократії – виборчі і референдумні; відносини в сфері реалізації влади Українського народу, державної, муніципальної влади – регламентні, парламентські, законодавчі, бюджетні, судові, муніципальні. Функціонування та якісно нові зміни суб'єктно-об'єктного складу й змісту зазначених суспільних відносин спричиняють відповідні зміни в механізмі конституційно-процесуального регулювання; модифікацію засобів, способів і технологій такого регулювання; запровадження міжнародних правових стандартів, які матеріалізують світові, транснаціональні, «міжсмейні» (правові) концептуальні підходи до праворозуміння в його суб'єктивному сенсі, усвідомлені та апробовані на теоретичному та прикладному рівнях. Отже, процеси відповідної трансформації, розвитку та вдосконалення конституційного процесуального інструментарію об'єктивуються в тенденціях ([нем. Tendenz < лат. tendere прямувати, прагнути; схилитися] – напрям розвитку, схильність, прагнення [2]) становлення та розвитку конституційного процесу.

Метою статті є аналіз питання тенденцій розвитку конституційного процесу та моделювання перспектив його розвитку як явища (конституційного процесу) відносно нового для конституційної науки, але неминучого та незаперечного для конституційної практики в широкому сенсі цього терміну.

Виклад основного матеріалу. В онтологічній основі конституційного процесу перебувають методологічні розробки класичної ідеалістичної концепції діалектики. Один з її розробників, німецький філософ Георг В.Ф. Гегель відзначав, що усе перебуває в процесі – не існує ніяких безумовних обмежень між різними формами буття, немає нічого окремого, непов'язаного з усім. Неможливо зрозуміти явище, вважав філософ, не з'ясувавши всього шляху, який воно пройшло в своєму розвитку, що розвиток відбувається ні по замкнутому колу, а поступово від нижчих форм до вищих, що в цьому процесі здійснюється перехід кількісних змін у якісні, що джерелами розвитку є протиріччя. Дійсність у філософській системі Гегеля представлена як ланцюг діалектичних переходів [3]. Відповідні діалектичні переходи мають вияв у принципах, законах і категоріях діалектики. Для виявлення загальних тенденцій становлення та розвитку конституційного процесу в Україні особливе значення мають «ті категорії діалектики, що виявляють універсальні зв'язки детермінації, зокрема «явище – сутність», «причина – наслідок», «необхідність – випадковість» та ін.» [4]. Враховуючи методологічні характеристики зазначених категорій, якщо уявити співвідношення конституційного процесу та конституційного права як «явище – сутність», то очевидним стає те, що конституційний процес є формою прояву сутності конституційного права; є закономірним наслідком його розвитку.

Концептуальні підходи Гегеля наводять також на роздуми про існування процесу, в рамках якого розвивається і конституційне право, і конституційний процес – гіперпроцесу або мегапроцесу конституційного розвитку. В цьому аспекті під

конституційним процесом (процесом конституційного розвитку) автором розуміється більш глобальне та масштабне явище, що не обмежується сутністю юридичного процесу. Під цим кутом зору конституційний процес варто аналізувати в співвідношенні з конституціоналізмом, який акумулює в собі конституційну аксіологію, конституційну ідеологію, конституційну матерію, конституційний розвиток, конституційний процес у широкому розумінні, конституційну діяльність тощо. Конституційне право та конституційний процес є невід'ємними складовими конституціоналізму; виступають індикаторами його формування, функціонування та розвитку. Конституціоналізм же виступає відкритою системою, яка реагує на зовнішні фактори та виступає в ролі одного з останніх щодо своїх складових, зокрема конституційного права та процесу.

Аналогічна індикаторна здатність спостерігається в діалектиці конституційного права і процесу. Виходячи з цього, по-перше, ми можемо констатувати те, що конституційний процес навантажений сутнісними характеристиками конституційного права; по-друге, успадковує особливості розвитку конституційного права; по-третє, є одним з результатів розвитку конституційного права; по-четверте, розвивається під впливом і в умовах загальних трансформаційних суспільних, правових і державних процесів конституційного розвитку. Останні об'єктивуються, наприклад, у «загальних тенденціях розвитку національної правової системи в умовах глобалізації» [5] або в тенденціях розвитку правової системи в аспекті національного конституціоналізму [6], або конституційного розвитку в сучасному світі в цілому [7].

У цьому зв'язку, загальними тенденціями становлення та розвитку конституційного процесу є тенденції розвитку конституціоналізму в цілому та конституційного права зокрема. Причому дослідниками висвітлюються основні тенденції розвитку конституційного права як у світовому масштабі, так і в національному вимірі. Наприклад, аналізуючи основні тенденції розвитку конституційного права в сучасному світі, А.В. Батанов акцентує увагу на таких, як: глобалізація та інтернаціоналізація конституційного права; поширення об'єкта конституційно-правового регулювання; соціалізація, політизація та ідеологізація (в органічному зв'язку з деідеологізацією); універсалізація конституційного права; диверсифікація; гуманізація та біологізація; екологізація; тенденція прогресуючої професіоналізації та спеціалізації; тенденція відмежування президентів від виконавчої влади; посилення парламентського режиму; тенденція муніципалізації конституційного життя та конституційного права; тенденція приватизації конституційного права; тенденція зближення федеральних і регіональних систем; тенденція процесуалізації і кодифікації конституційного права; тенденція зовнішньополітичної орієнтованості конституційного права; тенденція зниження ролі конституції як основного закону [8]. Виокремленні зазначеним автором основні світові тенденції розвитку конституційного права є методологічно і концептуально обґрунтованими; вони відтворюють існуючу проблематику становлення та розвитку національного конституційного права; окреслюють (визначають) пріоритети транснаціональної системи конституційних цінностей. Оскільки очевидними є позитивні тенденції конституційного прогресу. Водночас, необхідно зазначити, що спостерігаються й негативні тенденції, які, на наш погляд, мають суттєвий регресний вплив на конституційний процес. Ідеться про згадане вище зниження ролі конституції як основного закону. Вважаємо, що ця тенденція носить так би мовити «вірусний» характер, та з цієї позиції такий напрям розвитку конституційного права може в підсумку призвести до конституційної деградації держав; утопією насамперед для інституту прав і свобод, а значить і для правореалізаційного процесу.

Певною мірою, світові тенденції відображаються і на напрямках розвитку

вітчизняного конституційного права. Так, серед головних тенденцій сучасного розвитку галузі конституційного права українськими вченими-конституціоналістами Ю. М. Тодикою та О. Ю. Тодикою виділяються такі:

1) правове забезпечення дійсного (справжнього) суверенітету України, становлення її в якості самостійної, незалежної держави;

2) деідеологізація конституційного законодавства;

3) гуманізація усіх конституційно-правових інститутів, перенесення центру ваги на забезпечення прав і свобод людини, які визнаються в Україні найвищою цінністю (ст. 3 Конституції), визнання невідчужуваності та нерушимості її прав і свобод (ст. 21), неможливості їх скасування, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22);

4) нормативна регламентація в конституційному праві України зорієнтована на врахування позитивного світового конституційного досвіду, найважливіших демократичних цінностей (права людини, народний суверенітет, верховенство права, політичний, економічний, ідеологічний, плюралізм тощо). Разом з цим враховується власний вітчизняний досвід;

5) визначальною тенденцією конституційно-правового регулювання є бурхлива законотворчість;

6) збільшення в конституційно-правовому матеріалі процесуально-процедурних норм. Разом з цим, ні кількість процесуально-процедурних механізмів, відповідних норм, ні їх якість ще не відповідає реальним потребам конституційного реформування суспільства на сучасному етапі;

7) в рамках галузі конституційного права України відбувається процес формування нових конституційно-правових інститутів, серед яких особливу роль відіграє інститут конституційного ладу України. Їх становлення відбувається на демократичних засадах врахування світової конституційної практики;

8) реформування нормативної бази конституційного права України супроводжується паралельним процесом структурного реформування державного механізму. Про це, зокрема, свідчать розробка Концепції адміністративної реформи, інших правових реформ в Україні;

9) перехід до ринкових відносин стало фактором формування конституційних установ, утворюючих рівні можливості функціонування різних форм власності [9]. Наведену доктринальну позицію розділяють російські вчені-конституціоналісти Є. І. Козлова та О. О. Кутафін [10].

Аналіз і зіставлення світових і національних тенденцій становлення та розвитку конституційного права призводить до висновків про те, що сучасне конституційне право зосереджено на власному матеріальному зрізі, оскільки акцентується велика увага на конституціоналізації та інституціоналізації його матеріальних інститутів, зокрема прав і свобод, конституційного ладу, державної влади. В цьому аспекті варто погодитись з П. М. Рабіновичем, який у контексті висвітлення особливостей правових (юридичних) систем зауважує, що «на європейському континенті (у рамках романо-германської юридичної системи (до якої, власне, зазначений автор відносить правову (юридичну) систему України – авт.) юристи цікавляться насамперед тим, яким чином закон регламентує певну ситуацію», «матеріальні права й обов'язки її учасників»; натомість в Англії, Канаді, США – тим, за якою саме процедурою, на основі яких «процесуальних» прав і обов'язків ситуація має бути розглянута судом (чи іншим органом) або дійти правильного рішення [11]. Абстрагуючись від судових процедур, про які переважно зазначає П. М. Рабінович, доцільно зауважити те, що подібний «процедурно-процесуальний» підхід є важливим і необхідним як у приватній, так і публічній (або приватно-публічній) сферах конституційно-правового регулювання. Тобто, будь-які матеріальні приписи діятимуть ефективно лише за умов наявності

гармонії з процесуальними механізмами.

В Україні ж превалює ситуація матеріалізації конституційно-правового регулювання, а конституційний процес розглядається як тенденція становлення та розвитку конституційного права, що, на наш погляд, є не зовсім об'єктивним спостереженням. У зв'язку з цим, вважаємо, що конституційний процес виступає абсолютно закономірним результатом розвитку конституційного права; має бути репрезентований як традиційне правове явище, іманентне сучасній конституційній дійсності (реальності); є невід'ємною складовою комплексу конституційних технологій забезпечення суб'єктивних прав, свобод і обов'язків. Крім цього, при виявленні тенденцій становлення та розвитку конституційного процесу, як і конституційного права, варто враховувати не тільки юридичний і формальний аспекти їх розвитку, а й фактичний (реальний), навіть, якщо він виходить за межі попередніх.

Слід відзначити, що в конституційній доктрині існують положення щодо тенденцій розвитку як галузі конституційного права в цілому, так і складових його системи – норм конституційного права (Я. В. Чистоколяний) [12], окремих його інститутів, наприклад, – тенденції сучасного розвитку прав людини (П. М. Рабінович, А. М. Колодій, А. Ю. Олійник, М. І. Хавронюк) [13]; галузевих явищ, наприклад, – тенденції розвитку та вдосконалення системи сучасних джерел конституційного права (В. Л. Федоренко, В. І. Цоклан) [14]; або міжгалузевих, як приклад, – тенденції розвитку адміністративних послуг як виду публічних послуг (І. Б. Коліушко) [15], регулювання яких (адміністративних послуг) має конституційно-адміністративну природу, оскільки в умовах домінування гуманістичної концепції адміністративного права в науці та практиці важко надати чітке розмежування між, наприклад, адміністративними послугами та конституційними, муніципальними послугами. По суті, надання або отримання публічних послуг є одним із засобів реалізації насамперед конституційних прав і свобод.

Спостереження та умовиводи згаданих вище авторів (І. Б. Коліушка, А. М. Колодія, А. Ю. Олійника) наводять на роздуми про те, що процедуризація або процесуалізація, які охоплюють усе більшу сферу правореалізаційного процесу (процесу реалізації прав і свобод особи), можуть бути охарактеризовані як тенденція розвитку конституційно-правового регулювання, результатом чого є, власне, конституційний процес. Що ж стосується самого конституційного процесу, то його сучасний розвиток відбувається в аспекті подальшої інституціональної, сутнісно-функціональної, предметної, системної, уніфікованої, соціально-орієнтованої процесуалізації.

Крім цього, однією з тенденцій розвитку інституту публічних послуг є виокремлення муніципального процесу як комплексу процедурно-процесуальних правових технологій на локальному рівні, тобто передбачуваних у сфері місцевого самоврядування, які створюють організаційну та правову основи реалізації та захисту конституційних прав, свобод і обов'язків, задоволення потреб особи.

У результаті аналізу зазначених загальних тенденцій розвитку серед них можна виокремити декілька основних векторів: 1) світові (глобальні) тенденції становлення та розвитку конституційного процесу; 2) регіональні (транснаціональні) тенденції становлення та розвитку конституційного процесу; 3) національні тенденції становлення та розвитку конституційного процесу; 4) інституціональні тенденції становлення та розвитку конституційного процесу.

Світові або глобальні тенденції становлення та розвитку конституційного процесу – це основні напрями його становлення та розвитку, обумовлені глобалізаційними процесами, інтеграційними трансформаціями національних правових систем, міжнародними правовими стандартами, їх гуманізацією та антропологізацією.

Регіональні (транснаціональні) тенденції становлення та розвитку конституційного процесу – це основні напрями його становлення та розвитку, що обумовлені належністю до одного типу правової системи – пострадянської, а також наближенням до романо-германської або європейсько-континентальної сім'ї правових систем; відповідним впливом «регіонального права» країн СНД.

Національні тенденції становлення та розвитку конституційного процесу – це основні напрями його становлення та розвитку, які формуються під впливом особливостей національної правової системи та існуючих домінант державного розвитку.

Інституціональні тенденції становлення та розвитку конституційного процесу – це основні напрями його становлення та розвитку, домінування яких спостерігаються в рамках окремих інститутів (видів) конституційного процесу.

При здійсненні комплексного аналізу і прогнозуванні перспективного розвитку конституційного процесу в рамках національної правової системи, варто акцентувати особливу увагу на питанні систематизації конституційного процесуального законодавства, як джерельної бази конституційного процесу, а саме на його кодифікації та рекодифікації.

Сьогодні в Україні, прийнята та діє велика кількість кодексів, які є основними джерелами права: Кримінальний, Цивільний, Господарський, Земельний, Митний, Бюджетний, Повітряний, Водний, Лісний Кодекси, Кодекс Законів про Працю, Кодекс України про адміністративні правопорушення та ін. Шляхом кодифікації впорядковані процесуальні норми, які регламентують порядок вирішення справ різних категорій у судах загальної юрисдикції. Це, зокрема, Кримінально-процесуальний Кодекс України, Цивільний процесуальний Кодекс, Господарський процесуальний Кодекс, Кодекс адміністративного судочинства України тощо. Таким чином, діяльність судів загальної юрисдикції чітко регламентована відповідними кодифікованими процесуальними нормами [16]. Не в дивину, наприклад, розмови про «Нормотворчий кодекс», «Муніципальний кодекс», «Містобудівельний кодекс», Кодекс добросовісної поведінки службових осіб тощо; а дехто пропонує навіть розробити та прийняти єдиний «кодекс публічного права» [17]. У 2002 році Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2002 р. № 145-р було схвалено, навіть, Концепцію Конкуренційного процесуального кодексу України [18].

Водночас, поза кодифікацією залишається порядок здійснення судочинства Конституційним Судом України, який відповідно до норм Конституції України є єдиним органом конституційної юрисдикції України. З огляду на це, доречним і обґрунтованим є висловлювання фахівців, які вважають за необхідне прийняття Кодексу конституційного судочинства України для впорядкування діяльності Конституційного Суду України при здійсненні своїх повноважень, зокрема з метою встановлення чітких процесуальних строків, в межах яких Конституційний Суд України повинен здійснювати ті чи інші процесуальні дії [19]. Особливо актуальним це є в світі останніх подій, які показали, що судді Конституційного Суду України затягують розгляд важливих для держави питань, користуючись недосконалістю чинного законодавства [20].

Крім цього, сьогодні залишається не вирішеним питання кодифікації виборчого законодавства. Хоча з цього приводу вчені і відзначають наявні у державі позитивні тенденції, що можуть бути підставою для розвитку кодифікаційних робіт з метою створення Кодексу України про вибори і референдуми [21], але, в той же час, фактично, ми маємо недосконалий законодавчий простір і в цій сфері.

Наріжним каменем є проблема регламентного права, зокрема «необхідність змістовного оновлення та нагального проведення систематизації парламентських

акцій» [22]. Результатом такої роботи, на думку фахівців, міг стати Законодавчий кодекс Верховної Ради України (Кодекс діяльності Верховної Ради України), який предметно і функціонально об'єднав би всі норми, в тому числі, етичні правила, які мають системно врегульовувати всі напрями діяльності парламенту, про що вже зазначалося раніше. Незвичайність такої пропозиції полягає в тому, що накопичений парламентом досвід потребує кодифікації правових норм саме у формі кодексу [23].

Висновок. У цілому погоджуючись з висловлюваними пропозиціями, хотілося б зауважити те, що Верховна Рада України є одним з органів державної влади, який виконує, безумовно, важливі функції. Водночас, є й інші органи та посадові особи, на які Конституцією України покладені не менш важливі завдання, зокрема Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Центральна виборча комісія та ін. Процедурно-процесуальні питання їх діяльності врегульовані на рівні регламентів, які затверджуються відповідними органами. А у випадку президентської діяльності, взагалі подібне правове регулювання відсутнє. У зв'язку з цим, виникає питання уніфікації конституційних процедур; приведення їх до єдиного формату правового регулювання – законодавчого; систематизації шляхом можливої кодифікації, розробки та прийняття в перспективі Регламентного кодексу України або Кодексу законів про регламенти центральних органів державної влади та вищих посадових осіб держави. Мета такої системної кодифікації полягає насамперед у досягненні відповідності рівня формалізації матеріальних і процесуальних норм Конституції України; регламентації конституційних процедур на законодавчому рівні.

Не викликають жодних сумнівів пропозиції щодо створення Кодексу місцевого самоврядування в Україні або Муніципального кодексу України [24].

Таким чином, об'єктом кодифікації на сучасному етапі розвитку конституційного процесу є конституційні процедури, переважна більшість яких (зважаючи на особливу правову природу, структуру та систему Конституції України) регламентується окремими конституційними законами, зокрема «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про Конституційний Суд України» та ін. Тобто, спостерігається наявна тенденція та перспектива внесення змін або прийняття нових конституційних процедурно-процесуальних норм шляхом детального процесуально-правового регулювання на рівні окремих законів. Цей процес може бути нами охарактеризований як інституціональна кодифікація, а на рівні Конституції України – рекодифікація.

Список використаної літератури

1. Барський В. Р. Нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. Р. Барський. – Одеса, 2006. – 221 с.; Ганжа Н. В. Теоретичні проблеми регламенту Верховної Ради України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Н. В. Ганжа. – К., 2004. – 17 с.; Гиниятуллина Л. Н. Учредительный юридический процесс в представительном органе муниципального образования: По материалам Республики Татарстан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 Конституционное право; Муниципальное право / Л. Н. Гиниятуллина. – Казань, 2007. – 25 с.; Жакаева Л. С. Конституционный процесс в Республике Казахстан: теоретико-правовые вопросы / Л. С. Жакаева. – Караганда : Изд-во КарГУ, 2006. – 287 с.; Жакаева Л. С. Процессуальные формы в конституционном праве Казахстана / Л. С. Жакаева ; отв. ред. проф. С.А. Авакьян. – М. : Изд-во МГУ, 2008. – 269 с.; Лисенков С. Л. Основы конституційного процесуального права України : навч. посіб. / С. Л. Лисенков. – К. : Юрисконсульт, 2007. – 270 с.

2. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. – М. : Эксмо, 2007. – С. 768.
3. Спиркин А.Г. Философия : учеб. / А. Г. Спиркин. – М. : Гардарики, 1999. – С.160–161.
4. У філософській науці категорії діалектики пропонується ділити на дві великі групи: 1) ті, що виявляють «організованість», «устрій» буття, «зв'язок», «відношення»: «одиничне – загальне», «частина – ціле», «форма – зміст» та ін.; 2) ті, що виявляють універсальні зв'язки детермінації: «явище – сутність», «причина – наслідок», «необхідність – випадковість» та ін. Див. про це детальн., напр.: План-конспект з курсу філософії : [учеб.-метод. посіб. / В.І. Воловик, В.І. Коляда, В.О. Таран, та ін.; під заг. ред. докт. філософ. наук В.І. Воловика]. – Запоріжжя : ЗДУ, 1991. – Ч 1. – С. 46.]
5. Онщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : монографія / Н.М. Онщенко. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – С. 99–123.
6. Крикун В.Г. Российский конституционализм и современные тенденции развития правовой системы: К 10-летию принятия Конституции Российской Федерации / В. Г. Крикун // Правовая политика и правовая жизнь. – 2004. – № 1(14). – С. 214–216.
7. Енгибарян Р. В. Конституционное развитие в современном мире: Основные тенденции / Р.В. Енгибарян ; Моск. гос. ин-т Междунар. отношений (Ун-т) МИД России ; Междунар. ин-т управления. – М. : Норма, 2007. – 496 с.
8. Батанов А. В. Основные тенденции развития конституционного права в современном мире // Курс конституционного права Украины. Т. 1 : Общая часть: Основы теории конституционного права : учеб. / под ред. М.А. Баймуратова и А. В. Батанова. – Х. : Одиссей, 2008. – С. 589–618.
9. Годыка Ю.Н. Конституционное право Украины : учеб. пособ. / Ю. Н. Годыка, О.Ю. Годыка. – Харьков : Рейдер. – 2005. – С. 142–144.
10. Див.: Козлова Е.И. Конституционное право России : учеб. / Е.И. Козлова, О. Е. Кутафин. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Вели : Проспект, 2007. – С. 31–32.
11. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – 10-е вид., доп. – Львів : Край, 2008. – С. 141.
12. Чистоколяний Я. В. Основні тенденції розвитку і вдосконалення конституційно-правових норм у конституційному праві / Я. В. Чистоколяний // Часопис Київського університету права. – 2004. – № 2. – С. 36–42.
13. Рабінович П.М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – С. 14.; Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник.– К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 242–245.
14. Цоклан В. І. Теоретико-методологічні основи системи сучасних джерел конституційного права України / В. І. Цоклан // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 7/8. – С. 86.
15. Коліушко І. Б. Адміністративні послуги як провідний засіб реалізації прав громадян у сфері виконавчої влади / І. Б. Коліушко // Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Наук. думка, 2007. – С. 245–263.
16. Електронна демократія: Законопроекти: Кодекс конституційного судочинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.democracy.com.ua/ua/bill/243/>

17. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л.М. Горбунова, М.О., Теплюк, Л.В. Гульченко, В. І. Риндюк ; за заг. ред. О.І. Ющика. – К. : Парламентське вид-во, 2007. – С. 120.
 18. Про схвалення Концепції Конкуренційного процесуального кодексу України [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.uazakon.com/document/spart15 /inx15855.htm>.
 19. Електронна демократія: Законопроекти: Кодекс конституційного судочинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.democracy.com.ua/ua/bill/2 43/>
 20. Виборче право України : навч. посіб. / [за ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнійчук]. – К. : Парламентське вид-во, 2003. – С. 41.
 21. Євграфова Є.П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід) : моногр. / Є.П. Євграфова. – К. : КНТ, 2007. – С. 84.
 22. Там само. – С. 84–85.
 23. Євграфова Є.П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід) : моногр. / Є.П. Євграфова. – К. : КНТ, 2007. – С. 86–87.
 24. Кодекс законів про місцеве самоврядування в Україні (Муніципальний кодекс України) [Електронний ресурс] : проект закону України № 6287 від 13.12.2000 р. [Автори законодавчої ініціативи: Г. Антоньєва, Л. Кравчук, Ю. Іоффе. – Режим доступу:
http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1 /ed_2000_12_13/J628700A.html#
- Стаття надійшла до редакції 15.03.2011 р.

Н. Prikhod'ko

CONSTITUTIONAL PROCESS IN UKRAINE: TENDENCIES AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The article gives general directions for the formation of the constitutional process under which the author understands the complex of constitutional legal technologies. Development trends identified which objectify the prospects of the constitutional process.

УДК 342.33(477)

Б. М. Свірський

ІДЕОЛОГІЧНИЙ (ПОЛІТИЧНИЙ) ПЛЮРАЛІЗМ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

У статті здійснено дослідження суспільних явищ, що впливають на складову ідеологічного різноманіття конституційного ладу України, правових гарантій ідеологічного плюралізму. Функціонування ідеологічних відносин на початках різноманіття, заснованого на безумовному визнанні демократії і свободи як фундаментальних гуманітарних цінностей.

Ключові слова: конституційний лад, ідеологічний плюралізм, гуманітарні цінності.

Постановка проблеми. Громадянське суспільство припускає широке ідеологічне, різноманіття, що витікає зі свободи людини виражати свої погляди, брати участь в